

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Α. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

Πότε και πού γεννήθηκε ο Αριστοτέλης – Λίγα λόγια για την καταγωγή του

- Γεννήθηκε στα Στάγειρα της Χαλκιδικής το 384 και απεβίωσε στην Χαλκίδα το 322.
- Ο πατέρας του λεγόταν Νικόμαχος και ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα του Γ'.
- Τις πρώτες επιδράσεις τις δέχτηκε από τον κόσμο της ιατρικής, από τα ιατρικά βιβλία του πατέρα του. Αργότερα βέβαια θα βεβαιώσει ότι κανείς δεν γίνεται γιατρός διαβάζοντας μόνο βιβλία.

Ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία του Πλάτωνα : Μαθητής πρώτα, δάσκαλος στην συνέχεια

- Στα 367 π.Χ. έφτασε στην Αθήνα για να σπουδάσει στην Ακαδημία, την σχολή του Πλάτωνα.
- Τότε ο Πλάτων απουσίαζε στην Σικελία και είχε αναθέσει την διεύθυνση της σχολής του στον Εύδοξο από την Κνίδα (μαθηματικός, αστρονόμος, γεωγράφος).
- Η επίδραση που άσκησε ο Εύδοξος ανταποκρινόταν αμεσότερα στην ψυχοσύνθεση του Αριστοτέλη, την απόλυτα σχεδόν θετική και επιστημονική, την ελάχιστα ποιητική, όπως ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα.

■ Ο Πλάτων επέστρεψε στην Αθήνα δύο χρόνια αργότερα και δεν άργησε να εκτιμήσει την οξύνοια του Αριστοτέλη. Σχετικά ανέκδοτα αναφέρουν τα ακόλουθα :

□ Ο Πλάτωνας έδωσε στον Αριστοτέλη τα παρατσούκλια “Νοῦς” και “Αναγνώστης”, το δεύτερο γιατί ο Αριστοτέλης έμενε μερικές φορές και διάβαζε στο σπίτι αντί να πηγαίνει στο μάθημα.

□ Όταν έλειπε από το μάθημα ο Αριστοτέλης, ο Πλάτων έλεγε πικραμένος: “Λείπει ο Νοῦς, άρα σήμερα το ακροατήριό μου είναι κουφό”.

• Ο Αριστοτέλης έμεινε **είκοσι χρόνια** στην **Ακαδημία**. Μετά τις βασικές του σπουδές ασχολήθηκε με την επιστημονική έρευνα και την διδασκαλία.

• Ασκούσε **αυστηρή κριτική** στις απόψεις των άλλων. Συχνά ερχόταν αντιμέτωπος με συναδέλφους του στην Ακαδημία, Ηρακλείδη, Σπεύσιππο, Ξενοκράτη, αλλά και με εκπροσώπους άλλων σχολών.

• Είχε λίγους φίλους, λόγω αυτής της αυστηρότητάς του, και πολλούς εχθρούς. Η αυστηρότητά του αυτή οφειλόταν στον χαρακτήρα του, αλλά και στην πίστη του ότι οι ιδέες του βρίσκονταν πιο κοντά στην αλήθεια. Ήταν **φιλαλήθης**, και είχε την πίστη : “**ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν**”.

Ο Αριστοτέλης στην Μακεδονία : Δάσκαλος του Αλέξανδρου

- 343/2 π.Χ: Με πρόσκληση του βασιλιά Φιλίππου αναλαμβάνει την αγωγή του 13χρονου Αλεξάνδρου.
- Η εκπαίδευση γινόταν στην Μίεζα κοντά στην Πέλλα.
- Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κυρίως τα ομηρικά έπη, μάλιστα επιμελήθηκε μια καινούργια έκδοση των ομηρικών επών.

Επιστροφή του Αριστοτέλη στην Αθήνα : Αρχίζει η τρίτη περίοδος της φιλοσοφικής του δραστηριότητας. Ο Αριστοτέλης διδάσκει στο Λύκειο

- 335 π.Χ: Επιστροφή Αριστοτέλη και Θεόφραστου από την Μακεδονία στην Αθήνα :
 - Επιστημονική έρευνα και διδασκαλία όχι στην Ακαδημία με διευθυντή τον Ξενοκράτη, αλλά στο Λύκειο, το δημόσιο γυμναστήριο στον Λυκαβηττό. Αργότερα ο Θεόφραστος ίδρυσε αριστοτελική σχολή με το όνομα Περίπατος, έτσι ονομαζόταν η στεγασμένη στοά του Λυκείου.
 - Δώδεκα χρόνια ο Αριστοτέλης στην Αθήνα ασχολήθηκε με τα εξής έργα :
 - Μέρος από τα Πολιτικά. Κατά την περίοδο των ταξιδιών του είχε συγκεντρώσει 158 Πολιτείες, μορφές διακυβέρνησης ή αλλιώς συντάγματα από πλήθος ελληνικές πόλεις.
 - Μέρος από τα Μετά τα φυσικά, το Περί ζώων γενέσεως (είδος βιολογίας), τα Ηθικά Νικομάχεια.

Ο Αριστοτέλης εγκαταλείπει οριστικά την Αθήνα – Το τέλος της ζωής του

323 π.Χ.: Θάνατος Αλέξανδρου : Ο Αριστοτέλης εγκαταλείπει για δεύτερη φορά την Αθήνα.

– Οι αντίπαλοί του τον κατηγορήσαν για **ασέβεια** επειδή είχε συνθέσει **παιάνα**, ο παραδοσιακός ύμνος του θεού Απόλλωνα, για να υμνηθεί ο **φίλος του Ερμίας** που είχε βρει μαρτυρικό θάνατο.

– Στην πραγματικότητα για τους Αθηναίους ο Ερμίας ήταν δηλωμένος φίλος του Φιλίππου, του βασιλιά της Μακεδονίας.

• **322 π.Χ. θάνατος του Αριστοτέλη** στην Χαλκίδα.

Σύμφωνα με την παράδοση, όταν ρωτήθηκε ο Αριστοτέλης “Τίς ἐστὶν ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις;” Εκείνος απάντησε τα εξής :

– Την ονόμασε παγκάλη, πανέμορφη, αφήνοντας όμως υπαινιγμό για τους συκοφάντες που ζούσαν σ’ αυτήν, μέσα από στίχους της *Οδύσσειας*.

Σύμφωνα με μια δεύτερη παράδοση όταν ρωτήθηκε γιατί εγκαταλείπει την Αθήνα απάντησε:

– *Δεν ήθελε να δώσει στους Αθηναίους την ευκαιρία να σφάλουν εις βάρος της φιλοσοφίας για δεύτερη φορά (η πρώτη ήταν όταν καταδίκασαν σε θάνατο τον Σωκράτη).*

B. ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

Α' βιβλίο Ἠθικῶν Νικομαχείων : Το όνομα από τον πατέρα ή τον γιο του Αριστοτέλη.

- **Θέμα** : Το πιο μεγάλο αγαθό που επιδιώκουν οι άνθρωποι με τις πράξεις τους (τὸ ἀκρότατον πάντων τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν).

- Το ονόμασε **ευδαιμονία** και προσπάθησε να καθορίσει την φύση και το περιεχόμενο **Ἠθική** και **Αγωγή** : δύο “επιστήμες” (τίς ἔλεγαν τέχνες) που εμφανίστηκαν περίπου στα μέσα 5^{ου} π.Χ.

- Διάφοροι στοχαστές προσπαθούν να ορίσουν το περιεχόμενο και τους στόχους της Ἠθικής και της Αγωγής.

- Ο σοφιστής **Πρωταγόρας** ἔλεγε πως μπορεί να διδάσκει στους μαθητές την **εὐβουλίαν** :

➤ η ικανότητα να **σκέφτονται σωστά** για τις υποθέσεις του **σπιτιού** τους και της **πολιτείας**.

- Ένας **σωκρατικός** φιλόσοφος προέβαλε τον όρο **ευτυχία**, που δεν έχει σχέση με τις ικανότητες που έχει κάθε άνθρωπος, αλλά εξαρτάται από την **καλή** του **τύχη**.

Ευδαιμονία : αρχικά σήμαινε την **εὐνοια** του **δαίμονος**, δηλ. του θεού, επομένως ήταν πολύ **κοντά** στον όρο **ευτυχία**.

- ♦ **ευτυχία** και **ευδαιμονία** σημαίνουν κάτι που δεν το πετυχαίνει από μόνος του κανείς, αλλά πρέπει να το ζητήσει με **προσευχή** από τον **Θεό**.

♦ ποια ήταν η σημασιολογική εξέλιξη της λέξης ευδαιμονία :

Ηράκλειτος :

ἦθος ἀνθρώπων δαίμων (δαίμων για τον άνθρωπο είναι ο χαρακτήρας του).

Δημόκριτος :

- εὐδαιμονία ψυχῆς καὶ κακοδαιμονία (εἶναι υπόθεση της ψυχῆς η ευδαιμονία και η κακοδαιμονία).
- εὐδαιμονία οὐκ ἐν βοσκήμασιν οἰκεῖ οὐδὲ ἐν χρυσῷ· ψυχὴ οἰκητήριον δαίμονος (η ευδαιμονία δεν υπάρχει στα κοπάδια ούτε στο χρυσάφι· η ψυχή είναι η κατοικία του δαίμονος).

Τελικό **συμπέρασμα** που προκύπτει από τις ιδέες περί ευδαιμονίας Ηρακλείτου και Δημοκρίτου :

- Οι άνθρωποι επιζητούν την ευδαιμονία, όμως μόνο από τις δικές τους πράξεις εξαρτάται αν κάποτε θα φτάσουν σ' αυτήν ή όχι.

Ο ορισμός της ευδαιμονίας κατά Αριστοτέλη στο Α' βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων*:

- ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν (ευδαιμονία είναι η ενέργεια της ψυχῆς του ανθρώπου σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής).
- Οι άνθρωποι κατά Αριστοτέλη μόνο με την **κατάκτηση της αρετής** μπορούν να εξασφαλίσουν την ευδαιμονία.
- Τα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* στο σύνολό τους είναι μια έρευνα περί αρετής.

Αρχικά ο Αριστοτέλης είπε ότι η **ψυχή** του ανθρώπου αποτελείται από **δύο μέρη**:

- α) το **λόγον** ἔχον μέρος (η λογική)
- β) το **ἄλογον** (ό,τι δεν εμπίπτει στην λογική)

Αργότερα ο Αριστοτέλης διέκρινε **τρία μέρη** της ανθρώπινης ψυχής:

- α) **ἄλογον** μέρος (δεν έχει σχέση με την αρετή αλλά με την **διατροφή** και την **αύξηση** του ανθρώπινου οργανισμού)
- β) **ἐπιθυμητικόν** μέρος (έχει σχέση με τις **ηθικές αρετές**, που περιγράφουν τον χαρακτήρα)
- γ) **λόγον** ἔχον μέρος (έχει σχέση με τις **διανοητικές αρετές**, την σοφία, την φρόνηση κ.λπ.)

Οι ανθρώπινες αρετές κατά Αριστοτέλη: – διανοητικές – ηθικές (Β' βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων*).

4ο ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΑ ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ

Κάθε τέχνη, κατά τον Αριστοτέλη, κάθε επιστημονική έρευνα, όπως και κάθε πράξη, όπως και κάθε απόφαση κατόπιν σκέψεως αποσκοπεί σε κάποιο αγαθό. Ωστόσο, κάθε αγαθό που επιδιώκεται με τις επιμέρους πράξεις στην ζωή κάθε ανθρώπου αποτελεί απλώς ένα ενδιάμεσο στάδιο για την επίτευξη του ύψιστου αγαθού, την «εὐδαιμονία». Όσα είναι «μέσα» για την επίτευξη κάποιων άλλων, είναι τα «κατώτερα αγαθά», ενώ αυτά που αποτελούν «σκοπούς» είναι «αγαθά ανώτερα». Υπάρχει, ωστόσο, ένα αγαθό που θεωρείται αυτοσκοπός και για αυτό επιδιώκεται καθαυτό, άρα θεωρείται ως ύψιστο από όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους. Το αγαθό αυτό είναι η εὐδαιμονία.

Τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του υπέρτατου αυτού αγαθού: **α) είναι τέλειο**, δηλ. επιδιώκεται για χάρη του εαυτού του και όχι κάποιου άλλου, **β) είναι αυτάρκες**, δηλ. ακόμη και αν μείνει μόνο του είναι αρκετό για να κάνει την ζωή άξια επιλογής, και **γ) συμπεριλαμβάνει οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο αγαθό**.

Σε τι συνίσταται όμως η εὐδαιμονία, δηλαδή ποια είναι η λειτουργία της; Δεδομένου ότι ο άνθρωπος έχει το αποκλειστικό προνόμιο να ρυθμίζει τις πράξεις του με τον Λόγο, εὐδαιμονία είναι η σύμφωνα με τον λόγο ψυχική ενέργεια. Δηλαδή το ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου, που τον διακρίνει από όλα τα άλλα είδη έμβιων όντων, είναι η «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον»· τέλειος είναι ο άνθρωπος που εκτελεί τέλεια αυτήν την λειτουργία· και θα μπορεί να τήν εκτελεί τέλεια, όταν κάθε πράξη του επιτελείται σύμφωνα με την «οἰκείαν ἀρετήν», δηλαδή όταν συντελείται σύμφωνα με τους κανόνες τις τέλειας ἀρετής.

Ο εὐδαίμων βίος, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αφορά στο σύνολο της ανθρώπινης ζωής και όχι μόνο σε σύντομες περιόδους αυτής. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως εὐδαίμων γίνεται κάποιος μόνο την στιγμή του θανάτου του, αλλά ότι πρέπει να αντιμετωπίζει την ηθική του ποιότητα υπό την προοπτική της διάρκειας και της συνέχειας.

Με λίγα λόγια, για τον Αριστοτέλη το ύψιστο αγαθό ανάγεται στην ευδαιμονία, και η ευδαιμονία, με τη σειρά της, ανάγεται στην αρετή.

Ο Αριστοτέλης συνεχίζει, όπως θα δούμε διεξοδικά, την παράδοση του **Ηρακλείτου – Δημοκρίτου – Πλάτωνα**, σύμφωνα με τους οποίους η ευδαιμονία του ανθρώπου δεν εξαρτάται ούτε καθορίζεται από κάποιον «δαίμονα» (θεότητα), αλλά απ' το ήθος και τις επιλογές του, δηλαδή απ' την αρετή του.

Ο Αριστοτέλης υποστήριξε ότι μεταξύ της ευδαιμονίας και της αρετής υπάρχει ουσιαστική σχέση. Κανείς δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος, χωρίς να είναι ενάρετος. Ένας δειλός, ένας μικροπρεπής, ένας γενικώς φαύλος άνθρωπος δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος. Για τον Αριστοτέλη η ευδαιμονία είναι ενέργεια της ψυχής. Διατύπωσε την θεωρία σύμφωνα με την οποία η ευδαιμονία και η αρετή συνίστανται στην μεσότητα μεταξύ δύο ακροτήτων, μεταξύ μιας υπερβολής και μιας έλλειψης. Π.χ. Η μετριοφροσύνη είναι η μεσότητα μεταξύ της αλαζονείας (υπερβολή) και της μικροπρέπειας (έλλειψη). Το θάρρος είναι η μεσότητα μεταξύ του θράσους και της δειλίας, κ.ο.κ. (θα τα δούμε αναλυτικά στην ανάλυση των ενοτήτων).

Γ. ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Για **ποιο λόγο** ο Αριστοτέλης ασχολείται στα Νικομάχεια με τις αρετές; : Γιατί η **ηθική φιλοσοφία** στην πραγματικότητα είναι **μέρος** της **πολιτικής φιλοσοφίας**;

Για τον αρχαίο Έλληνα αποκτούμε τις **αρετές** για να γίνουμε **καλοί πολίτες**, για να λειτουργούμε σωστά μέσα στην πόλη.

Το τέλος των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* τό καταδεικνύουν αυτό, καθώς είναι μετάβαση στο βιβλίο των *Πολιτικῶν*.

Περιεχόμενα του βιβλίου των *Πολιτικῶν*:

- α) Η γένεση της πόλης.
- β) Το περιεχόμενο της έννοιας **πολίτης**.
- γ) Το περιεχόμενο της έννοιας **πολιτεία** (πολίτευμα).
- δ) Τα **είδη** των **πολιτευμάτων**.
- ε) Θέματα σχετικά με την **διακυβέρνηση** της πόλης.
- στ) Θέματα **παιδείας** και **εκπαίδευσης**.

Η αρχαία ελληνική λέξη **πόλις** :

- Αντιστοιχεί στην δική μας έννοια **κράτος**, όχι στην σημασία που έχει σήμερα η λέξη.
- Η **πόλις-κράτος** είναι **όλον** που τό αποτελούν **μέρη**, το καθένα με την δική του φυσιογνωμία, **κυβερνώντες** και **κυβερνόμενοι** (άρχοντες-αρχόμενοι).
- **Στόχος της πόλεως** είναι η **ευδαιμονία** που είναι **αποτέλεσμα της αυτάρκειας**, της απόλυτης ανεξαρτησίας απ' οτιδήποτε είναι έξω από την πόλιν.

